

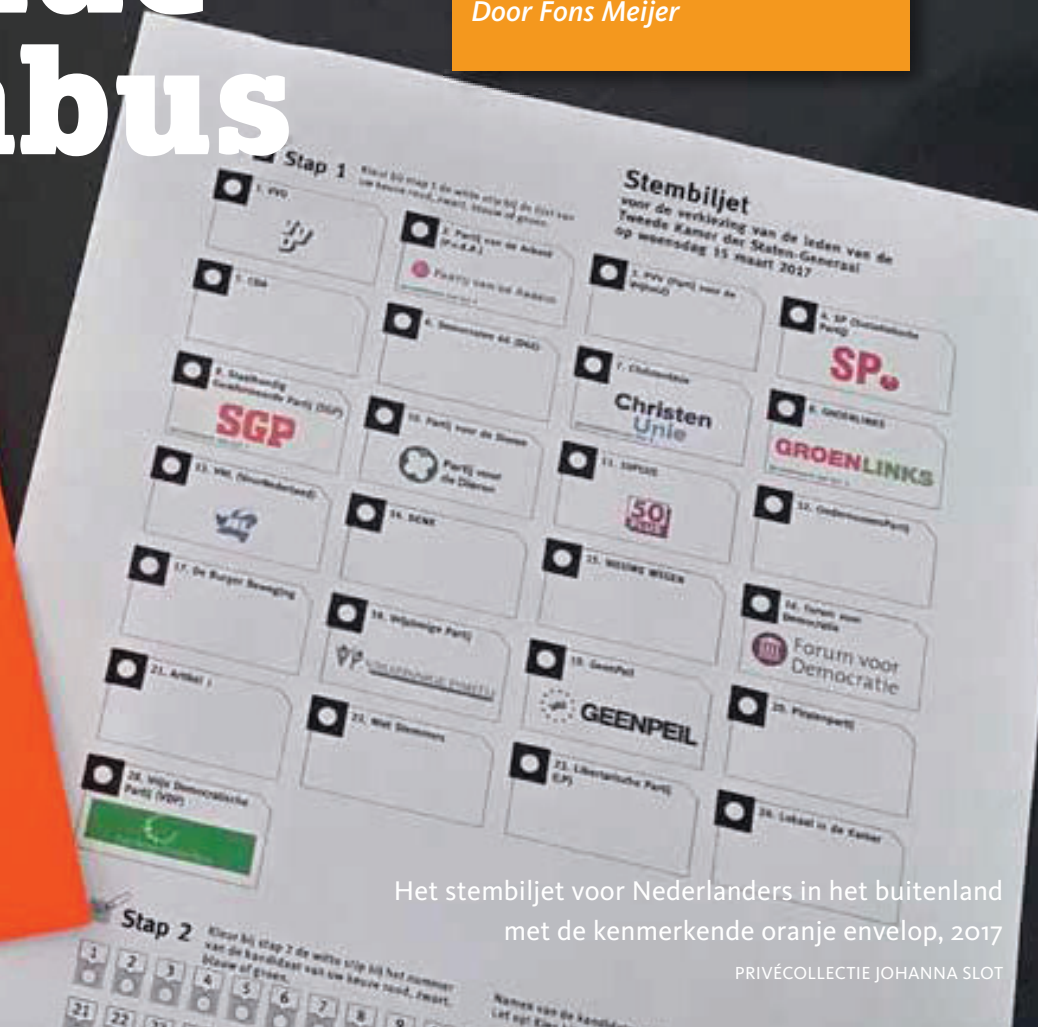

nieuwe **nieuwe**
kiezers **kansen**

Nederlanders in den vreemde naar de stembus

7 Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 1986 mochten in het buitenland woonachtige Nederlanders voor het eerst hun stem uitbrengen. Het bleek een lastig te mobiliseren groep kiezers en dit zou in de jaren daarna niet veranderen.

Door Fons Meijer

Het stembiljet voor Nederlanders in het buitenland met de kenmerkende oranje envelop, 2017

Halverwege de jaren tachtig kende Nederland zo'n zes à zeventienhonderdduizend staatsburgers die om uiteenlopende redenen niet (meer) in Nederland woonden – veelal aangeduid als 'Nederlanders woonachtig in het buitenland'. Hoewel een herziening van de kieswet in 1977 het al mogelijk had gemaakt dat Nederlanders in diplomatieke dienst en uitgezonden militairen stemrecht kregen en mochten stemmen per volmacht, bepaalde de grondwetsherziening van 1983 pas dat ingezetenschap geen vereiste meer was voor het verkrijgen van kiesrecht. Dit maakte de weg vrij voor een herziening van de kieswet in 1985, die het kiesrecht uitbreidde naar alle in het buitenland woonachtige Nederlanders. Nog geen acht maanden later, tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 21 mei 1986, kon deze categorie kiezers voor het eerst naar de stembus. Dit had echter nog flink wat voeten in de aarde.

EEN INGEWIKKELDE PROCEDURE

Allereerst moesten de 'Nederlanders in den vreemde' natuurlijk op de hoogte worden gebracht van het feit dat ze hun stem konden gaan uitbrengen. In samenwerking met Nederlandse ambassades en consulaten werden zij aangeschreven en kregen ze registratieformulieren opgestuurd. Het werd

van belang geacht dat alleen Nederlanders die nog werkelijk een band hadden met Nederland deelnamen aan verkiezingen. Dat kon natuurlijk nooit echt worden aangetoond, maar wanneer Nederlanders die woonachtig waren in het buitenland de moeite namen zich te laten registreren werd de band veron-

Het bestaan van een werkelijke band met Nederland werd belangrijk gevonden

dersteld nog in voldoende mate aanwezig te zijn. Wanneer geëmigreerde Nederlanders de formulieren voor 24 maart terugstuurden naar Nederland werden zij officieel geregistreerd als kiezers. Zij kregen vervolgens een stembiljet opgestuurd om per brief te kunnen stemmen. Als ze nog familie of vrienden in Nederland hadden wonen, konden ze er ook voor kiezen per volmacht te stemmen.

Niet alle landen verleenden medewerking: Zwitserland en West-Duitsland maakten bijvoorbeeld bezwaar tegen het feit dat 'vreemde' verkiezingen op hun grondgebied werden gehouden. Daar konden op hun grondgebied woonachtige Nederlanders uiteindelijk alleen stemmen als zij naar de Nederlandse ambassade kwamen of iemand in Nederland volmachtigden.

DE KIEZERS BEREIKEN

Het heen en weer sturen van formulieren en stembiljetten kostte de Nederlandse overheid drie miljoen gulden. Daarnaast plaatste het ministerie van Buitenlandse Zaken ook advertenties in binnen- en buitenlandse kranten om geëmigreerde Nederlanders aan te moedigen zich daadwerkelijk als kiezer te registreren. Hierbij richtte de overheid zich met name op kernen waar veel Nederlanders woonden, zoals de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen, waar zo'n zestigduizend mensen met de Nederlandse nationaliteit verbleven. De politieke partijen realiseerden zich ondertussen dat de nieuwe groep kiezers bij elkaar goed zou zijn voor zo'n acht Tweede Kamerzetels. Op verschillende manieren probeerden zij deze stemmen te winnen. Zo reisde VVD-minister Frits Korthals Altes naar New York om er de Nederlandse gemeenschap

toe te spreken en liet de PvdA onderzoek uitvoeren naar de voorkeuren van de nieuwe groep kiezers. Het verst ging echter het CDA, dat een heuse afdeling oprichtte in Washington DC. De christendemocraten hoopten daarmee zoveel mogelijk van de naar de Verenigde Staten geëmigreerde Nederlanders voor zich te winnen.

HET 'WESTERBORK-INCIDENT'

Het resultaat van alle moeite viel tegen: uiteindelijk registreerden slechts 55 duizend in het buitenland woonachtige Nederlanders zich als kiezer, nog geen tien procent van het totale aantal. Er was dan ook flink wat misgegaan in de mobilisering van de nieuwe groep kiezers. Zo waren er in het begin al problemen met het lokaliseren van de nieuwe kiezersgroep. In eerste instantie kwam veertig procent van de registratieformulieren onbestelbaar terug. Na een intensieve en dure opsporingsactie lukte het de overheid uiteindelijk om dertig procent van het totaal alsnog te bezorgen. Ook liet de bezorging te wensen over. Sommige registratieformulieren werden bijvoorbeeld per bootpost verstuurd, waardoor deze veel te laat op de plaats van bestemming aankwamen. Vervolgens bleken er in verschillende landen ook wat kinken in de kabel te zijn gekomen. De

Westerbork op stembiljet joodse Nederlander in Israël

Van onze parlamentsredactie

DEN HAAG — „Het getuigt in ieder geval van een gebrek aan historisch besef." Een boze en verdrietige reactie van de 59-jarige Yalov Yannay uit Jeruzalem, die op zijn stembiljet moest lezen dat Westerbork als zijn laatste woonplaats in Nederland geldt.

Yannay behoorde tot een groep van 220 joodse gevangenen, die in de oorlog werd uitgewisseld tegen Duitse tempeliers en in het toenmalige Palestina terecht kwam. Van deze groep leven naar schatting nog 30 à 35 mensen in Israël.

Aandacht

„Toen ik wat bekomen was, begreep ik natuurlijk wel wat er was gebeurd," aldus Yannay. „Kennelijk hebben ambtenaren in de oorlogsjaren mensen, die tijdelijk in Westerbork verbleven, uitgeschreven uit hun eigenlijke woonplaatsen. Maar wat me wel dwarszit is, dat de ambtenaren niet eens hebben geweten wat Westerbork voor onze generatie betekent. Ik vraag me af of er op de scholen nog voldoende aandacht aan wordt gegeven."

Minister De Korte (VVD) van Binnenlandse Zaken heeft inmiddels verklaard zijn verontschuldiging te zullen aanbieden. Hij wil bovendien nagaan hoe het bevolkingsregister van Westerbork voor de voormalige gevangenen van het concentratiekamp gewijzigd kan worden.

Het Vrije Volk, 22 mei 1986

Nederlandse gemeenschap in Dakar (Senegal) beklaagde zich bijvoorbeeld over het feit dat door fouten van de ambassade slechts een derde van de geregistreerde kiezers een stembiljet had ontvangen. Het meest beschamende incident deed zich echter voor in Israël. Daar ontvingen verschillende Nederlanders een stembiljet waarop het concentratiekamp Westerbork als hun 'laatste woonplaats' werd omschreven. De verschillende incidenten en het teleurstellende aantal registraties leidden tot veel kritiek. Zo pleitte CDA-kamerlid Hans Gualtherie van Weezel in *De Telegraaf* voor een drastische herziening van het systeem. Hij beargumenteerde dat alle geëmigreerde Nederlanders in dezelfde kieskring ingeschreven zouden moeten worden, zodat een meer centrale procedure mogelijk werd. Staatssecretaris voor Binnenlandse Zaken Dieuwke de Graaff-Nauta nam dit advies ter harte en zorgde dat dit met ingang van 1989 het geval was.

NIEUWE RONDEN, NIEUWE KANSEN?

Ondanks de verbeteringen van het systeem was er tijdens de verkiezingen van 1989 zowaar een nog lagere opkomst. In de aanloop naar de verkiezingen van dat jaar registreerden slechts 22.000 geëmigreerde Nederlanders

zich, nog niet de helft van het aantal van 1986. Doordat de verkiezingen relatief onverwacht werden aangekondigd (op 3 mei viel het kabinet en vier maanden later werden de verkiezingen gehouden) stak de Nederlandse overheid aanzienlijk minder moeite in het mobiliseren van de emigranten. Ze zag af van

Na de verkiezingen van 2010 stelde de Wereldomroep een 'Zwartboek' op

een arbeidsintensieve individuele benadering en beperkte zich tot het adverteren via de Wereldomroep, binnen- en buitenlandse kranten en Nederlandse ambassades en verenigingen. Een 'gedupeerde' liet in de krant blijken niet gecharmeerd te zijn van deze procedure.

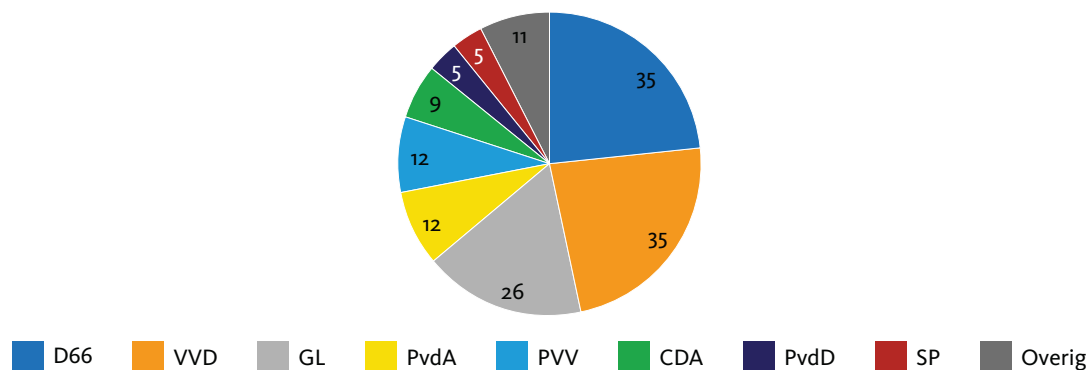
'Ik vind het volstrekt onbehoorlijk dat mijn vrouw en ik niet kunnen stemmen. Toen we vorige maand bij de Nederlandse ambassade informeerden waarom we nog

steeds niets hadden vernomen over de verkiezingen, werd ons doodleuk verteld dat de aanvraagdatum al achter de rug was. Dat had in een piepkleine advertentie in een Belgische krant gestaan. Schandalig, die lezen wij Nederlanders hier helemaal niet.'
(*De Telegraaf*, 18 augustus 1989)

In de jaren daarna zou de procedure stukje bij beetje vereenvoudigd worden. In 1997 werd de semipermanente registratie ingesteld, wat inhield dat kiesgerechtigden nadat ze zich eenmaal hadden geregistreerd bij volgende verkiezingen automatisch een registratieformulier kregen toegezonden. Dit maakte de procedure voor hen eenvoudiger. Sinds 2013 kunnen de registratieformulieren ook digitaal worden ingeleverd.

Toch deden problemen zich nog altijd voor. Na de verkiezingen van 2010 kwamen er bij de Wereldomroep zoveel klachten binnen dat de omroep besloot een heus 'Zwartboek' op te stellen. Zo kwamen registratieformulieren te laat online, werden stembiljetten naar verkeerde adressen verstuurd of werden ze helemaal niet verstuurd. Dit Zwartboek werd datzelfde jaar nog aan de Tweede Kamer overhandigd. Veel problemen met de registratie zullen waarschijnlijk echter spoedig tot het

De zetelverdeling op basis van de briefstemmen, Tweede Kamerverkiezingen 2017

verleden behoren. Op 1 april is namelijk een wijziging van de kieswet in werking getreden die het mogelijk maakt Nederlanders die vanuit het buitenland willen stemmen permanent te registreren: wie zich eenmalig registreert krijgt in het vervolg bij elke verkiezing vanzelf het stembiljet opgestuurd. Het argument uit 1985 dat er een daadwerkelijke band met Nederland moet zijn, komt daarmee grotendeels stilzwijgend te vervallen.

EXPATKANDIDATEN

Politieke partijen hebben ook de afgelopen jaren geprobeerd om Nederlanders in het buitenland te mobiliseren. Hierbij zijn de kanalen

van de 'nieuwe media', waaronder bijvoorbeeld YouTube, steeds populairder geworden. Zo maakte ouderenpartij 50Plus voor de Europese Parlementsverkiezingen van 2014 een filmpje dat zich vooral richtte op de naar zonniger oorden geëmigreerde gepensioneerde. Ook houden partijen bij de samenstelling van hun kandidatenlijsten steeds meer rekening met de stem van geëmigreerde Nederlanders. Zo nomineerden CDA, VVD en D66 voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 speciale 'expatkandidaten' als lijstduwer, die zich als (soms voormalige) ervaringsdeskundigen specifiek voor de belangen van deze groep zouden gaan inzetten.

Van de drie kandidaten lukte het alleen VVD'er Joost Taverne om in de Tweede Kamer te komen nadat hogergeplaatste partijgenoten na de formatie opgeschoven naar het kabinet. Van 2010 tot 2012 zat hij ook al in de Tweede Kamer, daarvoor was hij werkzaam op de ambassade van Washington DC. Vijf jaar later, tijdens de verkiezingen van 2017, voerde D66'er en kandidaat-Kamerlid Eelco Keij (die in 2012 ook al een poging deed) een 'Internationale Nederlanders-campagne', deels omdat hij als nummer 39 op de lijst zonder voorkeursstemmen de Kamer niet in kon. De campagne bleek succesvol in die zin, dat D66 dat jaar onder Nederlanders in het buitenland de grootste partij werd, met meer dan 14.000 stemmen. Voor Keij zelf mocht het niet baten: hij behaalde niet genoeg voorkeursstemmen om een Kamerzetel op te eisen. VVD, GroenLinks en PvdA volgden op de ranglijst van bij expats meest populaire partijen met respectievelijk ongeveer 13.900, 10.100 en 4.900 stemmen. Opvallend was dat de PVV, die na de verkiezingen de tweede partij van Nederland werd, door slechts 4.800 buitenlanders gekozen werd. □